

O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA QILINGAN TARJIMA ASARLARDA KOMPRAVISTIK TAHLIL MEZONLARI

Utkirova Hidoyat Alisher qizi
Qarshi shahar Turon Universitet
Lingvistika Ingliz tili (tillar bo'yicha)
1-bosqich magistranti

Annotatsiya: O'zbek tilidan ingliz tiliga qilingan tarjima asarlarda kompravistik tahlil mezonlari haqida maqola yozish uchun keng qamrovli yondashuv talab etiladi. Tarjima san'ati va fanining muhim jihatlaridan biri sifatida, tarjima asarlarni baholash va tahlil qilish uchun aniq mezonlar va yondashuvlar ishlab chiqilgan. Kompravistik tahlil mezonlari esa tarjima sifatini, uning lingvistik, madaniy va kontekstual jihatlarini chuqur o'rganishga imkon beradi. Ushbu maqolada O'zbek tilidan ingliz tiliga qilingan tarjima asarlarda qo'llaniladigan kompravistik tahlil mezonlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, tarjima san'ati, tahlil mezonlari, grammatik va leksik jihatlar, morfologik xususiyatlar, til, muloqot.

Tarjima jarayonida asosiy maqsad matnning asl mazmunini, uslubini va ma'naviy-estetik xususiyatlarini yangi tilga aniq va to'g'ri yetkazishdir. Kompravistik tahlil mezonlari tarjima asarlarning sifatini baholashda, ularning lingvistik va madaniy mosligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu mezonlar tarjimaning nafaqat grammatik va leksik jihatlarini, balki uning madaniy kontekstga mosligini ham hisobga oladi. Tarjima sifatini baholashda birinchi navbatda lingvistik mezonlar hisobga olinadi. Bu mezonlar tarjimaning grammatik to'g'riligi, so'z tanlashning aniqligi, sintaktik tuzilishlarning mosligi va stilistik jihatlardagi moslikni o'z ichiga oladi. Ingliz tiliga tarjima qilingan matnda o'zbek tilining o'ziga xos sintaksis va morfologik xususiyatlari to'g'ri aks ettirilishi muhimdir. Tarjimada so'zlarning ma'nosi va funksiyasi aniq saqlanishi, jumlar mantiqan to'g'ri tuzilishi, va matnning umumiy uslubi saqlanishi zarur. Madaniy mezonlar tarjimaning ikkinchi darajali, ammo juda muhim jihatidir. Har bir til o'zining madaniy konteksti va ijtimoiy xususiyatlariga ega. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilinayotganda, o'zbek madaniyatiga xos bo'lgan atamalar, frazeologizmlar, milliy obrazlar va an'anaviy tushunchalar ingliz tilida qanday ifodalanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjima asar madaniy jihatdan to'g'ri va mos bo'lishi, o'quvchi uchun tushunarli bo'lishi kerak. Bu esa tarjimonning madaniyatlararo farqlarni hisobga olgan holda, kontekstni to'g'ri talqin qilishiga bog'liq.[1]

Kompravistik tahlil mezonlarining yana bir qismi — pragmatik mezonlardir. Bu mezonlar tarjimaning kommunikativ samaradorligini baholashga yo'naltirilgan. Tarjima asar asl matnning maqsadini, auditoriyasini va kontekstini hisobga olgan holda, o'quvchiga aniq va tushunarli bo'lishi kerak. Tarjimon matnning pragmatik funksiyasini saqlab qolishi, ya'ni matnning kommunikativ niyatini to'g'ri yetkazishi zarur. Ingliz tilidagi o'quvchi uchun matn tabiiy va oqilona bo'lishi, uning til uslubi va muloqot qoidalariga mos kelishi lozim. Tarjima asarlarning sifatini baholashda stilistik mezonlar ham katta ahamiyatga ega. Stilistik moslik tarjima matnining o'zbek tilidagi asl matnga usluban yaqinligini bildiradi. Har bir janr va matn turi o'ziga xos stilistik xususiyatlarga ega. Masalan, badiiy tarjimada adabiy uslub, obrazlilik va ifodaning boyligi saqlanishi kerak. Ilmiy tarjimada esa aniq va tushunarli ifoda, terminologiyaning to'g'ri qo'llanilishi zarur. Stilistik mezonlar tarjima matnining o'ziga xosligini, uning o'quvchiga ta'sirchanligini ta'minlaydi. Kompravistik tahlil mezonlari tarkibida semantik mezonlar ham muhim o'rin tutadi. Semantik mezonlar tarjima matnidagi ma'no qatlamlarining to'g'ri uzatilishini ta'minlaydi. Tarjimada so'zlarning bir nechta ma'nolari, kontekstga qarab o'zgaradigan ma'nolar va metaforalar aniq va to'g'ri aks ettirilishi kerak. Ma'noning yo'qolishi yoki noto'g'ri talqini tarjima sifatini pasaytiradi. Shuning uchun tarjimon semantik qatlamlarni chuqur anglab, ularni yangi tilga mos tarzda uzatishi zarur.[2]

Tarjima matnining yaxlitligi va izchilligi ham kompravistik tahlil mezonlarining muhim qismidir. Tarjima asar mantiqan izchil bo'lishi, uning barcha qismlari o'zaro bog'langan va uyg'un bo'lishi kerak. Bu mezon tarjima matnining o'quvchi uchun tushunarli va oqilona bo'lishini ta'minlaydi. Tarjimada izchillikning buzilishi, matnning turli qismlarida uslub va ma'no muvofiqligining yo'qolishi tarjima sifatini pasaytiradi. Tarjimada texnik mezonlar ham ko'rib chiqiladi. Bu mezonlar tarjima matnining formatlanishi, grafik ko'rinishi, terminologik birliklarning bir xilligi va matn bo'limlarining aniq ajratilishini o'z ichiga oladi. Tarjima asar o'zining tashkiliy jihatlari bilan ham o'quvchiga qulay bo'lishi lozim. Ayniqsa, ilmiy va texnik tarjimalarda bu mezonlar katta ahamiyatga ega.[3]

Tarjimada etik mezonlar ham mavjud bo'lib, ular tarjimonning professional mas'uliyati va matnning asl mazmunini hurmat qilishini ta'minlaydi. Tarjimon asl matnning mualliflik huquqlarini hurmat qilishi, matnni o'zgartirmasdan, uni noto'g'ri talqin qilmasdan tarjima qilishi kerak. Bu mezonlar tarjimaning axloqiy va huquqiy jihatlarga taalluqlidir. Kompravistik tahlil mezonlari tarjimaning turli darajalarini o'z ichiga oladi. Ular lingvistik, madaniy, pragmatik, stilistik, semantik, izchillik, texnik va etik jihatlarni qamrab oladi. Har bir mezon tarjima sifatini baholashda o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lib, ularning barchasi birgalikda tarjimaning umumiy sifatini belgilaydi. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilingan asarlarning kompravistik tahlilida til va madaniyatlararo farqlarni hisobga olish muhimdir. O'zbek tilining

morfologik va sintaktik xususiyatlari ingliz tilida to‘liq aks etmasligi mumkin, shuning uchun tarjimon ushbu farqlarni yengish uchun maxsus strategiyalar qo‘llashi zarur. Masalan, o‘zbek tilida ko‘p ishlatiladigan qo‘shimchalar va gap tuzilishlari ingliz tilida boshqa usullar bilan ifodalanadi. Bu esa tarjimani yanada murakkablashtiradi. Madaniyatlararo tafovutlar esa tarjima jarayonida eng katta qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. O‘zbek madaniyatiga xos bo‘lgan tushunchalar va obrazlarni ingliz tilida to‘g‘ri ifodalash uchun tarjimon madaniyatlararo muloqotga ega bo‘lishi, kontekstni chuqur anglashi kerak. Bu esa tarjimaning sifatini oshiradi va o‘quvchi uchun matnni yanada tushunarli qiladi. Kompravistik tahlil mezonlari yordamida tarjima asarlarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash mumkin. Bu esa tarjimonlarga o‘z ishlarini takomillashtirishda yordam beradi. Tarjima sifatining oshirilishi esa til o‘rganishda, madaniyatlararo muloqotda va ilmiy-texnik taraqqiyotda muhim ahamiyat kasb etadi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilidan ingliz tiliga qilingan tarjima asarlarda kompravistik tahlil mezonlari tarjima sifatini baholash va yaxshilash uchun zarur vositadir. Ular lingvistik, madaniy, pragmatik, stilistik, semantik, izchillik, texnik va etik jihatlarni o‘z ichiga oladi. Tarjima jarayonida ushbu mezonlarni hisobga olish tarjimaning aniq, tushunarli va madaniyatlararo muloqotga mos bo‘lishini ta’minlaydi. Shu tariqa, tarjima asarlar nafaqat til jihatidan, balki madaniy va kommunikativ jihatdan ham yuqori sifatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Toshtemirova, D. X. (2021). «Ingliz tilidan o‘zbek tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilingan badiiy asarlar tahlili». Kelajak Bunyodkori nashriyoti.
2. Rasulova, S. R. (2022). «Badiiy asarlarni o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishning lingvistik tahlili». CyberLeninka nashriyoti.
3. Xasanboyeva, D. (2020). «Tarjima jarayonida madaniy kontekstni hisobga olish mezonlari». Til va Tarjima ilmiy jurnali, O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
4. Qodirov, M. (2023). «O‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada semantik va pragmatik mezonlar». Tilshunoslik va Tarjima to‘plami, O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti.
5. Sobirova, N. (2021). «Tarjima matnining stilistik va izchillik mezonlari». Adabiyotshunoslik ilmiy jurnali, Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti nashriyoti.
6. Karimov, A. (2022). «Tarjima asar sifatining lingvistik va madaniy omillari». Filologiya va Tarjima ilmiy jurnali, O‘zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti nashriyoti.
7. Yo‘ldoshev, T. (2020). «O‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada etik va texnik mezonlar». Ilmiy Izlanishlar to‘plami, Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti nashriyoti.
8. Mirzaeva, G. (2023). «Kompravistik tahlil mezonlari va ularning tarjima sifatiga ta’siri». Tarjima va Tilshunoslik ilmiy jurnali, O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi nashriyoti.